

Старадарожскі раён у першыя месяцы Вялікай Айчыннай вайны. Чэрвень–жнівень 1941 г.

Шустал К.У., 1 курс, гістарычны факультэт, БДПУ;
наук. кір. – кандыдат гістарычных навук, дацэнт А.Ф. Вялікі, БДПУ

Вялікая Айчынная вайна застанеца найбольш важнай і трагічнай падзеяй мінулага стагоддзя ў гісторыі нашай краіны. Доўгі час няўдачы Чырвонай Арміі ў пачатку вайны тлумачылі тым, што вораг, маючы добра падрыхтаваную армію, напаву раптоўна і вераломна. Безумоўна, гэта так, але літаральна з першых дзён вайны войскі вермахта сустрэлі ўпартае супраціўленне войск Чырвонай Арміі, якім дапамагала мясцовае насельніцтва.

Мэта працы: паказаць Старадарожскі раён у першыя месяцы вайны.

Аб пачатку вайны насельніцтва Старадарожскага раёна даведлася з выступлення па радыё наркама замежных спраў Савецкага Саюза В. М. Молатава. У гэты ж дзень, як адзначае ў сваёй працы П.К. Панамарэнка, раённы камітэт партыі спешна сабраў актыў і паставіў задачу правесці мабілізацыю ў Чырвоную Армію, падрыхтаваць калгасы, саўгасы і прадпрыемствы раёна да работы ва ўмовах вайны. Многія ўдзельнікі актыўу добраахвотна запісаліся ў Чырвоную Армію. У кожны сельскі савет накіравалі групы камуністаў і камсамольцаў [1, с. 207].

Камандаванне партызанскіх атрадаў, якія былі створаны на тэрыторыі Старадарожскага раёна, аказвала дапамогу войскам Чырвонай Арміі. Так, з 6 па 17 ліпеня 1941 г. баец партызанскага атрада А. Сковыш “ Правёў кавалерыйскую дывізію Чырвонай Арміі больш 60-ці км. да м. Старыя Дарогі і выяўў яе да нашых войскаў, пасля таго, як у іх скончыліся боепрыпасы. Дывізія выведзена з невялікімі стратамі па лясных дарогах і ўдала пераправілася праз р. Пціч” [3, арк. 141].

27 чэрвеня Старадарожчыну акупіравалі нямецка-фашысцкія захопнікі. З жорсткімі баямі раз’яднаныя часці нашай арміі 28 чэрвеня 1941 года пакінулі Старыя Дарогі. Прычыны паражэння, на наш погляд, наступныя: па-першае, камандзіры палкоў і дывізіі замест рашучых дзеянняў супраць наступаючага праціўніка аддавалі непрадуманыя загады, распылялі свае сілы і аслаблялі удары па ворагу; па-другое, камандзіры частак і злучэнняў страцілі сувязі з вышэйшым камандаваннем. Часта звесткі аб праціўніку, аб стане сваіх частак, характары і формах баявых дзеянняў не адлюстроўвалі рэчаіснасць. Нават разведчыкі, высылаемыя з мэтай здабыць дакладныя данныя, прадастаўлялі недакладную інфармацыю; па-трэцяе, загад аб атрадах загароды і навядзенні парадку ў тыле, дысцыпліна маршу – усё гэта практычна не выконвалася. Усё разам гэта прывяло да таго, што, заняўшы на шосты дзень вайны Старадарожскі раён, нямецка-фашысцкія захопнікі ўстанавілі тут «новы парадак».

У Старых Дарогах гітлераўцы ўтварылі сваю адміністрацыю і ўстановы, раённую і гарадскую ўправу. У вёсках размясцілася вайсковая камендатура. У будынку цяперашняй друкарні фашысты стварылі турму.

З самых першых дзён пасля акупацыі камуністы і камсамольцы, якія засталіся ў Старых Дарогах і раёне, арганізоўвалі падпольныя партыйныя і камсамольскія групы. З дырэктывы ЦК КП(б)Б партыйным органам вынікае, [2, с. 269-270] што ўжо 30 чэрвеня 1941 быў аддадзены загад аб падрыхтоўцы да пераходу на падпольную работу партарганізацыі раёна. У мэтах кіраўніцтва дзейнасцю партызанскіх атрадаў і дыверсійных груп у раёнах, занятых ворагам, для разгортвання партызанскай барацьбы ва ўсіх гарадах, раенных цэнтрах, буйных вёсках, ж.-д станцыях, у саўгасах і калгасах пад адказнасць першых сакратароў абкамаў, гаркамаў і райкамаў КП(б)Б былі створаныя падпольныя ячэйкі і явачныя кватэры. Пры іх стварэнні, з мэтай канспірацыі, падбіралі камуністаў, малавядомых у горадзе і раёне. Для кіраўніцтва працай падпольных ячэек першыя сакратары абкамаў прызначалі сакратароў ячэек, якія павінны былі падтрымліваць сувязь і атрымліваць дырэктывы ад вышэйшых партыйных органаў. У гарадах і раёнах, у тым ліку і Старадарожскім, для кіраўніцтва працай падпольных ячэек першымі сакратарамі абкамаў прызначаліся гарадскія і раённыя “тройкі” ў складзе сакратара райкама, гаркама, ваеннага работніка, аграбработніка. Да пераходу ў падполле пачалі рыхтавацца загадзя. У гэтых мэтах спачатку адбіралі і зацвярджалі склад раённых і гарадскіх троек па кіраўніцтву падпольнымі ячэйкамі. Вылучаныя на падпольную працу, загадзя пераходзілі на нелегальнае становішча, забяспечваліся адпаведнымі дакументамі, атрымлівалі мянушкі. Усіх людзей, выдзеленых на падпольную працу, асабіста першы сакратар абкама інструктаваў аб умовах, формах і задачах нелегальнай працы ў фашысцкім тыле. Інструктаж праводзіўся з кожным падпольшчыкам паасобку альбо з групай у 2-3 чалавекі. У гарадскім цэнтры, а таксама ў буйных вёсках ствараліся падпольныя друкарні і тэхніка па вырабе бланкаў, дакументаў, для забеспячэння людзей, якія знаходзіліся на нелегальным становішчы. Базай для падпольных друкарняў служылі раённыя друкарні, якія неабходна было загадзя перавесці ў законспіраваныя месцы. Пастаянна падтрымлівалася сувязь з ЦК КП(б)Б Беларусі. З мэтай пастаўкі неабходнай інфармацыі і атрымання ўказанняў ад ЦК абкамы ўсталювалі сувязь з ЦК праз пасылку сувязных з адпаведным паролем [2, с. 89].

Літаратура

1. Панамарэнка, П.К. Усенародная барацьба ў тыле нямецка-фашысцкіх захопнікаў. 1941-1944 / П.К. Панамарэнка. – М., 1943.- 347 с.
2. Давыдаў, Д.М. Валахановіч, А.І. Галота, А.І. Калешка, А.І. Завацкая, Л.М. Марціновіч, А.А. Памяць Старадарожскі раён. Гісторыка-дакументальная хроніка / Д.М. Давыдаў, А.І. Валахановіч, А.І. Галота, А.І. Калешка, Л.М. Завацкая, А.А. Марціновіч. – М., 2012. – 911 с.
3. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – ф. 4. – воп. 1. – адз. зах. 1.

Следственные комиссии по политическим делам над участниками восстания 1863-1864 гг. в Витебской губернии

Щербакова Е.В., 3 курс, исторический факультет, БГПУ;
науч. рук. – доктор исторических наук, профессор А.П. Житко, БГПУ

С целью подавления восстания 1863-1864 гг. с мая 1863 г. во всех губерниях Северо-Западного края создавались комиссии военно-полевого суда, следственные комиссии по политическим делам над участниками восстания, а также институт военно-уездных начальников.

Следственные комиссии начали учреждаться в апреле-мае 1863 г. по повелению императора и распоряжениям Виленского генерал-губернатора для помощи губернаторам и военным начальникам в восстановлении порядка в губерниях и уездах. На них возлагалось проведение следствия над лицами, взятыми с оружием в руках, а также избобличенных в содействии повстанцам, доставке им оружия, продовольствия или в укрывательстве виновных [1, л. 1-2].

В состав комиссии входили председатель и 3-4 члена, которых назначали два министерства – внутренних дел и юстиций, а также шеф корпуса жандармов, Виленский генерал-губернатор, штаб- и обер-офицеры, чиновники по особым поручениям, уездные жандармские штаб-офицеры, уездные казенных дел стряпчие и командиры местных бригад [2, л. 6-7].

Распоряжениями Министра внутренних дел и Виленского генерал-губернатора устанавливался следующий порядок рассмотрения дел в комиссиях. Допросы должны были обязательно проводиться в присутствии комиссии, не менее чем тремя ее членами. Заседания комиссии должны были проходить два раза в день, с тем, чтобы рассмотреть допросы и принять по ним решения в один и тот же день. При проведении следствия членом комиссии предлагалось не только устанавливать виновность подследственных лиц, но и постоянно заботиться об «открытии нитей заговора». По окончании следствия комиссия составляла особую записку с кратким изложением истории дела, выдержками из допросов о признании виновности подследственных лиц. Подлинник дела с запискою направлялись на рассмотрение военному начальнику или губернатору, которые со своим заключением о мерах наказания лиц, привлеченных к следствию (предание суду или административное взыскание), представляли с запиской и заключением в МВД и Виленскому генерал-губернатору [3, л. 1-2].

Действовали следственные комиссии в течение 1863-1864 гг., а закрывались по мере завершения следствия по делам, находившимся у них на рассмотрении.

В Витебской губернии были учреждены 2 следственные комиссии по политическим делам: Витебская и Динабургская.

Витебская следственная комиссия была создана на основании императорского повеления для ведения следствия по делу подстрекательства помещиком Друговиной и студентом Бохановичем кадетов Полоцкого кадетского корпуса к беспорядкам [2, л. 6]. Начало деятельности датируется 18 апреля 1863 г. [4, л. 29]

По завершении следствия по данному делу и в соответствии с предписанием Виленского генерал-губернатора от 22 мая 1863 г. срок действия комиссии был продлен с передачей проведения следствия по ряду уездов из ведения Динабургской следственной комиссии. Из Динабургской следственной комиссии в Витебскую передали ведение следствия по политическим делам Витебского, Велижского, Суражского, Городокского и Невельского уездов [1, л. 1-3, 5, 9].

Комиссия состояла в непосредственном подчинении военного губернатора Витебска и Витебского гражданского губернатора.

Виленский генерал-губернатор в своем предписании от 6 декабря 1864 г. предложил закончить все дела комиссии и с 1 января 1865 г. прекратить ее дальнейшие действия [4, л. 53].

Динабургская следственная комиссия была учреждена по императорскому повелению от 12 апреля 1863 г. Приступила к работе 5 мая 1863 г. [3, л. 1-2] для проведения следствия над участниками восстания 1863-1864 гг. согласно предписанию Виленского генерал-губернатора от 22 мая 1863 г. Первоначально она охватывала все уезды Витебской губернии. Затем в ведение Динабургской следственной комиссии были отнесены следственные дела над участниками восстания, задержанными или проживающими в Динабургском, Дриссенском, Люцинском, Себежском, Режицком, Полоцком и Лепельском уездах [2, л. 2-3].